

תשרי

חזל החודש: מאזניים | שבט החודש: זן | אבן החושן של החודש: לָשֶׁם

השם תשרי גזור משם החודש הבבלי תִּשְׁרֵת, שמשמעו באכדית "ראשית". במניין המקובל בימינו תשרי הוא אכן החודש הראשון, אבל לפי הלוח המקראי תשרי הוא החודש השביעי; אולי שמו מסמל את תחילת המחצית השנייה של השנה או את תחילת העונה הגשומה. שמות נוספים של החודש: בתורה נקרא החודש "השביעי" (ויקרא כג, כד). בתקופת שלמה, ואולי קודם לכן, ניתן לכל חודש שם משלו, מלבד מספרו הסידורי. החודש שלנו נקרא "יֶרֶחַ הָאֶתְנַיִם" (מל"א ה, ב), וזהו אחד מחמשת השמות הקדומים של החודשים שנותרו בידינו.

כוונה לתשרי

"בְּרֶךְ עֲלֵינוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת [...] ומלא יְדֵינוּ מִבְּרֻכּוֹתֶיהָ וּמֵעֲשׂוֹר מִתְּנוּת יְדֶיהָ". (מתוך "ברכת השנים" בנוסח ספרדי לחורף)

עם תחילת השנה אני מודה על היכולת לבחור, לשנות ולהשתנות. ראש השנה הוא תזכורת למתנה המופלאה שקיבלנו, והיא היכולת לעשות שינוי. בצד ההכרה שיש מה שנעשה ואינו ניתן לשינוי, אנו מקבלים ומקבלות תזכורת לכך שהרבה נתון לנו ולבחירות שלנו.

~
הכל משתנה / ברטולד ברכט
הכל משתנה. להתחיל מחדש
יכול אדם בנשימתו האחרונה.
אבל מה שארע, ארע. והמים
שמזגת לחוף היין, לא תוכל
לשפף אותם בחזרה.

מה שארע, ארע. המים
שמזגת אל חוף היין, לא תוכל
לשפף אותם בחזרה, אבל
הכל משתנה. להתחיל מחדש
יכול אדם בנשימתו האחרונה.⁵

תְּהֵא הַשָּׁנָה הַזֹּאת

שְׁנַת אֶהְבָּה

שְׁנַת בְּרֻכָּה

שְׁנַת גְּדִילָה

שְׁנַת דְּרִישַׁת טוֹב

שְׁנַת הַשְּׂרָאָה

שְׁנַת וְתוֹר

שְׁנַת זְכָרוֹנוֹת יָפִים

שְׁנַת חֲבֵרוֹת אָמֶת

שְׁנַת טוֹב

שְׁנַת יִצְיָרָה

שְׁנַת כַּחוֹת חֲדָשִׁים

שְׁנַת לַמּוֹד

שְׁנַת מְרֹץ וְנִמְרָצוֹת

שְׁנַת נְשִׁימָה עֲמֻקָּה

שְׁנַת סִבְלָנוֹת

שְׁנַת עֲצָמָאוֹת

שְׁנַת פְּרֻנְסָה טוֹבָה

שְׁנַת צֶדֶק

שְׁנַת קוֹר רוּחַ

שְׁנַת רְפוּאָה

שְׁנַת שְׁלוֹם

שְׁנַת תְּקוּהָה

שְׁנַת תְּקוּוֹן

שְׁנַת חוֹם לֵב

תְּהֵא הַשָּׁנָה הַזֹּאת

שְׁנַת רַחֲמִים וְעֵת רְצוֹן מִלְּפָנֶיהָ

לְנוּ וּלְכָל בְּאֵי עוֹלָם.

בשערי תשרי

מחברות נקיות, לבנות וצופנות טוב, שורות ארוכות וריקות המבטיחות להתמלא בחוכמה ובדעת – זהו תשרי. ריח הספרים החדשים, שפינותיהם טרם התקמטו וטרם נזרעו באיורי שיעורים משעממים, העפרונות שעוד לא חודדו וקצותיהם טרם נלעסו – זהו תשרי. תשרי הוא החצבים הפורחים על אם הדרך, הוא רימונים וחבושים, תשרי הוא השמים המשתנים לעיני החקלאים, תשרי הוא הלב שלא התעייף לקוות ולייחל, הוא "כל שנבקש – לו יהי". זהו, מתחילים שנה.

תשרי הוא חודש של מעברים מהירים. אנו עוברים מחגיגותו של ראש השנה לחומרתו של יום הכיפורים, וממנו יוצאים אל הטבע – לחג הסוכות ולשמחת התורה. תשרי מזמין אותנו לעבור משולחן החג המשפחתי אל בית הכנסת וממנו אל הסוכה ואל רחובה של עיר ובסופו לרקוד עם בשמחת התורה.

חכמי המשנה מתווכחים מתי נברא העולם, רבי אליעזר בן הורקנוס גורס ש"בתשרי נברא העולם". לדידו, תשרי הוא חודש ההולדת הקמאית של העולם, זמן בריאתו, ובריאה זו אינה חד-פעמית, אלא מדי יום ביומו העולם נברא ומתחדש, ואנחנו איתו – נבראים ויוצרים, מחדשים ומתחדשים. בתשרי מציינים את הבריאה

הראשונה, הקדמונית. תשרי הוא הזדמנות לחשבון נפש ולנטילת אחריות על חיינו שלנו, להרחיב אחריותנו באזויות מתרחבות לקהילתנו, ארצנו ועולמנו.

לפניכם עיונים סביב שישה ממדים של חגי תשרי (ללא כל יומרה למצותם): עיון ראשון עוסק בתפישתו של החמקמק מכול, של הזמן, ובודק את הקשר שלו לחגי תשרי; עיון שני קורא את "ונתנה תוקף", פיוט מצמרר המזמין להתמודדות עם הצדדים השבריריים של חיינו כיהודים, כישאלים וכבני אדם; בשלישי אשאל אם הסליחה, סליחה אמיתית, אפשרית בכלל ואציע הצעה מעשית; ברביעי אתחקה אחרי שורשיו הקדומים של "כל נדרי", ואעמוד על סודו של אותו נוסח משפטי יבשושי, שהפך כה מרכזי בהוויית יום הכיפורים; העיון החמישי עוסק בחג הסוכות ובסוכה עצמה, ומבקש לקרוא את המבנה הארעי הזה קריאה תרבותית ורוחנית; ועיון שישי נוגע בשמחת תורה, חג מאוחר יחסית שנוצר בתפוצות.

בסוף כל חודש בספר מובאת תפילה אחת מיוחדת. בגלל ריבוי החגים בתשרי הבאתי בו כמה תפילות, כל אחת מהן קשורה בחג אחר: סעודת הברכות של ערב ראש השנה, וידויים חדשים ומפתיעים ליום הכיפורים, הצעות "לאשפז", כלומר לארח אורחים מיוחדים בחג הסוכות, ותפילות גשם ישנות וחדשות לשמיני עצרת.

המשורר ט' כרמי נתון ביטוי לרצון להתחיל מהתחלה, ומבין שאי-אפשר להתחיל באמת מן ההתחלה אלא "להתחיל מישן"

~

אֶלְפִּיּוֹ / ט' כרמי

מִסְפָּר, שֶׁקֶשָׁה לְהִבְיֵא מִשְׁהוּ

לִידֵי גָמֵר גָּמֵר וּמְסֻקִּים

וְלִהְתַּחֵל מֵאֵלֶּף בְּעֵנֶן וּמִבְּשֵׁ.

נִצְטַרַף אֶפֶסָא לְהִתְרַגֵּל לְהִתְחִיל מִשְׁוֹן

וְלִגְמֹר פְּמִיד מִחֻדָּשׁ.

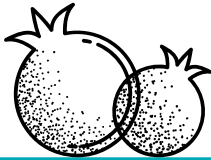
השם הלא שגרתי של השיר מחבר בין האלף ובין החיו, בין הראשית ובין התכלית. השורש אל"ף קשור בלמידה, שהיא עניינו של השיר.⁶

אחות קטנה

"אחות קטנה" הוא פיוט של רבי אברהם חזן גירונדי המעביר אותנו מעל פי התהום בין השנה שהייתה ובין השנה שתהיה. בבתי הכנסת הספרדיים שרים את "אחות קטנה" בפתחת התפילה בערב ראש השנה. זהו רגע דרמטי, העוזר להיפרד מן השנה שהייתה ולקבל את פני השנה החדשה. "אחות קטנה" הוא כינוי לעם ישראל, על פי הפירוש המקובל לביטוי "אחות לנו קטנה" משיר השירים (ח, ח). וכאן, האחות העורכת את תפילותיה ופונה בנועם אל בוראה נפרדת מהשנה שעברה, מקשייה ומבעיותיה, ומתפללת: "תכלה שנה וקללותיה" (על פי בבלי מגילה לא, ע"ב). בבית האחרון מקבלת האחות הקטנה את השנה החדשה, והפזמון משתנה למבט אל העתיד: "תחל שנה ובכחותיה".

להלן שני הבתים הראשונים והבית האחרון של הפיוט.⁷

אחות קטנה תפלוֹתֶיךָ
עורְכָה וְעוֹנָה תְהַלּוֹתֶיךָ
אל נא רְפֵא נָא לְמַחְלוֹתֶיךָ

רבי אברהם חזן גירונדי
היה פייטן ספרדי שחי
בגירונה (כמשחמע משמו)
במאה השלוש-עשרה. הוא
השתייך לחוג המקובלים
בעירו, שהיה באותה
תקופה מרכז חשוב של
תורת הסוד היהודית.
בפיוט "אחות קטנה"
הצפין הפייטן את שמו
בצירוף האותיות הראשונות
של כל בית: "אברהם חזן".

תְּכַלֶּה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיךָ

בְּנַעַם מְלִים לָךְ תִּקְרָאָה
וְשִׁיר וְהַלְוִים כִּי לָךְ נֶאֱמָה
עַד מָה פְעָלִים עֵינֶךָ וְתִרְאָה
זָרִים אוֹכְלִים נְחִלוֹתֶיךָ

תְּכַלֶּה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיךָ

[...]

תִּזְקוּ וְגִילוּ כִּי שֵׁד גָּמַר
לְצוּר הוֹחִילוּ בְרִיתוֹ שְׁמַר
לְכֶם וְתַעֲלוּ לְצִיּוֹן וְאָמַר
טְלוּ טְלוּ מִסְלוֹתֶיךָ

תְּחַל שָׁנָה וּבְכֹחוֹתֶיךָ

”שיר תשרי” של רחל שפירא הוא שיר מודרני, ואני רואה בו גם פיוט לכל דבר. שיר זה מבטא רגש דומה לזה שבפיוט ”אחות קטנה” בתחושת הציפייה לשנה החדשה ובתקוות הצפונות בציפייה הזאת:

שיר תשרי / רחל שפירא

השמים משתנים
לעיני החקלאים.
השכנים מתכוננים
למים הנוצאים.

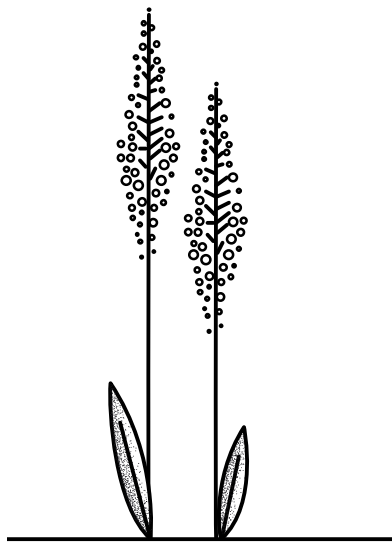
מישהו חושב עליך
ורושם את מעשיך.
בוא הביטה במהרה
עם הרוח הקריחה.

מנדרינות מבשילות
בפרדס במועדו.
המורות משתעלות
והולכות לישן מקדם.

כבר ראיתי נחליאלי
ואולי זה סתם נדמה לי.
עוד חמסין נשבר אקמול
גם החפש הגדול.

מה יקרה ומה יחלף –
שואלים הפתובים,
כשלארץ כביש החוף
מתצבים החצבים.

מה בעתוני הערב
מבשרת הכותרת.
בוא הביטה במהרה
עם הרוח הקריחה.⁸

בפואמה "אחות קטנה", מתאר המשורר ניצול השואה אבא קובנר את גורלה של נערה צעירה, אחות קטנה, בשואה. גם קובנר משתמש בדימוי של האחות הקטנה הלקוח משיר השירים, אלא שדימוי זה שונה כל כך מזה שבפיוט "אחות קטנה". קובנר מסיים את אחד השירים בפואמה בשאלה המופנית לאחות הקטנה:
~
ביתי נשא אל המוקד
את שרשורו.
במה – במה, אחות קטנה,
מושכים טונים את החלום
עכשיו?⁹
קשה לתאר פער גדול יותר בין הפיוט "אחות קטנה" של רבי אברהם ובין הפואמה "אחות קטנה" של קובנר. ובכל זאת יש כמה קווי דמיון ביניהם. בפיוט מזכירים את מצוקת ישראל ש"זרים אוכלים נחלוֹתֶיהָ" וזהו כמובן נושא מרכזי בפואמה. וכן, כמו רבי אברהם, גם קובנר נושא פניו אל העמיד. המשורר האבן על החורבן שחוללו הנאצים מבקש ומבקש למצוא קצה חוט כדי להמשיך לטוות בעזרתו את החלום שיאפשר את החיים.